

ARAŞTIRMA

GAZETELERDE YAYINLANAN SAĞLIKLA İLGİLİ YAZILARIN İNCELENMESİ

Dr. Melda KAYHAN KARAVUŞ*, Dr. Dilşad SAVE CEBECİ**, Dr. Osman HAYRAN***, Dr. Sumru ÖZTÜRK****, Dr. Burak ÜNAL****, Dr. Semih AYANOĞLU****, Dr. Cüneyt AYGÜN****, Dr. Özcan APAYDIN****

ÖZET

Bu çalışmada tirajı en yüksek beş gazetenin 1995 yılında her ayın ilk haftasına ait yayınlardaki 772 sağlık yazısı, tür, konu, doğruluk derecesi, gazetede kapladığı yer ve fotoğraf içeriği açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmanın başlıca bulguları olarak, sağlıkla ilgili yazılar arasında sayısal olarak günlük haberlerin ilk sırada olduğu, bununla beraber dizi yazıların en çok yer kapladığı bulundu. Sağlık yazılarının bilimsel doğruluğunun incelenmesinde, yazıların % 67,4'ünün doğru, % 6'sının yanlış ve % 26,6'sının tartışmalı olduğu saptanmıştır. Sağlık yazılarının % 30,8'inin Budd skoru toplamının 12 üzerinden 2 olması ve 772 haber arasında yalnızca bir haberin 12 puan almış olması bu yazılara verilen önemin diğer gazete yazılarından daha az olduğunu göstermektedir. Sağlık yazılarına verilen yer ve önem Budd skoru ile değerlendirildiğinde gazeteler arasında anlamlı fark olduğu saptanmıştır. En yüksek ortalaması olan gazetenin skoru 4,37, en düşük gazetenin ortalaması ise 2,75'dir.

Anahtar sözcükler: Gazete haberleri, sağlık haberleri, Budd skoru

SUMMARY

In this study 772 health related inscription in the best seller five newspapers of the year 1995 were evaluated in terms of their topics, types, accuracy, coverage area in a newspaper, and subject of the photograph. It was found that

* Doç. Dr., Marmara Üniv Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.
** Yard. Doç. Dr. Marmara Üniv Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.
*** Prof. Dr., Marmara Üniv Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.
**** Intern Dr., Marmara Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.

daily news was the greatest in number among all health inscriptions; whereas serial inscriptions was found to cover the largest area. In the evaluation of inscriptions as far as their medical accuracy was concerned, 67,4 % of all inscriptions were found to be completely reflecting medical facts; 60 % were found to be giving wrong messages and 26,6 % were found to be giving both true and false messages.

Key words: Newspaper inscriptions, health inscriptions, Budd score.

GİRİŞ VE AMAÇ

İçinde bulunduğumuz çağ, iletişim çağı olarak adlandırılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlık ve insanlar üzerindeki etkinliğinin akıl almaz bir şekilde arttığı bu çağda gazete, dergi, radyo ve TV insan sağlığı üzerinde önemli roller oynamaya başlamıştır. Ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalarda cinsellikten bulaşıcı hastalıklara kadar pek çok konuda başlıca bilgi kaynağının kitle iletişim araçları olduğu görülmektedir (Aksayan, S.; 1990: 176-180; Hayran, O.; 1993: 60-63).

Bağışıklama ve aile planlaması gibi halk sağlığını yakından ilgilendiren konularda yakın geçmişte yürütülen kampanyaların başarısında medyanın önemli rolü olmuştur. Çevre bilincinin gelişmesi, sağlıklı beslenme, sağlıklı yaşam biçimlerini geliştirme gibi konularda tutum ve davranış değişikliklerinin gerçekleştirilmesi medyanın konuya verdiği ağırlıkla paralel gitmektedir. Sağlık alanında yeni teknoloji ve uygulamaların tanıtımı ile sağlık kurum ve kuruluşlarının toplum tarafından denetlenmesinde medyanın tartışılmaz bir rolü olduğu gözlenmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü, sağlıklı ve etkili sağlık politi-

kalarının hayata geçirilmesi ve sağlıklı yaşam biçimlerinin geliştirilmesi için, hükümetlerin alacağı kararların yanısıra, işadamları, toplum liderleri, meslek örgütleri ve medyanın desteğinin gerekliliğine dikkati çekmektedir (WHO; 1993: 64) .

Çeşitli ülkelerde medyanın desteğinin yanısıra işadamları, toplum liderleri, meslek örgütleri ve medyanın desteği sayesinde sigara, uyuşturucu ve alkolden kaynaklanan sağlık sorunlarının azaltılmasında ve kontrolünde önemli mesafeler katedilmiştir (Black, G.S.; 1991: 157-91; Addiction Research Foundation; 1981). Medyanın sağlık üzerindeki olumlu etkilerinin yanısıra zaman zaman uzmanlara yeterince danışmadan ve konuları abartarak verdiği, buna bağlı olarak toplumda korku uyandırdığı hatta dolaylı olarak insanların sağlığı ile oynayabildiği de bilinmektedir (Cohrssen, J. J.; 1989; Hayran, O.; 1994).

Medya sağlık ilişkisinin önemi gözönüne alınarak planlanan bu çalışmada, ülkemizde yayınlanan tirajı yüksek gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili yazıların incelenerek, yazıların niteliği, kapsamı, doğruluğu ve veri biçiminin tanımlanması amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı türdeki bu çalışmada, Türkiye genelinde yayınlanan ve YAYSAT A.Ş. raporlarına göre araştırma tarihinde net satışı en yüksek olan beş gazete (Milliyet, Türkiye, Sabah, Hürriyet ve Akşam) ile bu gazetelere ait düzenli günlük ekler incelenmiştir. Gazetelerin 1 Ocak 1995 ile 31 Aralık 1995 tarihleri arasında yayınlanmış olan ve Atatürk Kitaplığı'nda (Taksim-İstanbul) toplu halde bulunan örneklerinden her ayın ilk haftasına ait olanlar tıp fakültesi son sınıf öğrencileri tarafından taranmış, gerekli bilgiler araştırma için geliştirilen bilgi formuna aktarılmıştır.

Yazı türleri, köşe-serbest yazı, günlük haber, inceleme-röportaj, dizi yazı şeklinde sınıflanmıştır. Yazı içerik ve konuları, ana-çocuk sağlığı, bulaşıcı hastalıklar, sağlık kuruluş ve hizmetleri, ruh sağlığı, alkol- sigara kronik hastalıklar, tıp alanında yenilikler ve "diğer" olarak gruplanmıştır. Teşekkür, zayıflama diyetleri, reklam, kaza, zehirlenme, cinayet, kozmetik konuları araştırma kapsamına alınmamıştır. Yazılarda yer alan bilgilerin doğruluğu gerektiğinde kaynak kitaba - Merck Manual 16. baskı, 1992- bakılarak intern doktorlar tarafından değerlendirilmiştir. Yazıların gazetedeği yeri ve önemi Budd soru hesabı ile tanımlanmıştır. Bu skor 1930 yılında ilk kez İngiltere'de uygulanmıştır. Ülkemizde yapılan bir araştırma için Ümit Kartoğlu tarafından yeniden düzenlenmiştir. Bu skorlama şu şekildedir:

Toplanan veriler Microsoft Excel 7.0 for Windows '95'e girilmiş, verilerin sınıflandırılması ve istatistiksel analizinde SPSS for Windows kullanılmıştır. Analizler, Ki-Kare testi ve grup varyanslarının homojen olmaması nedeniyle Kruskal Wallis tek yönlü ANOVA testi ile yapılmıştır.

✓ Haberin yer aldığı sayfa:	
- Birinci sayfa	3 puan
- Üçüncü, son sayfa	2 puan
- Diğer sayfalar	0 puan
✓ Başlık uzunluğu:	
- Beş-sekiz sütun	3 puan
- İki-dört sütun	1 puan
- Bir sütun	0 puan
✓ Haber ilk sayfada ise gönderme yapılıyor mu?	
- Yapılıyor	1 puan
- Yapılmıyor	0 puan
✓ Haber gazete sayfasının neresinde yer alıyor?	
- Üst yarısında	2 puan
- Alt yarısında	1 puan
✓ Haber bulunduğu sayfanın % ne kadarını kaplıyor?	
- % 40 ve üzeri	3 puan,
- % 15-39	2 puan
- % 5-14	1 puan
- % 5'den daha az	0 puan

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan beş gazetenin, 1995 yılında her ayın ilk haftasında yayınlanan toplam 480 (5x12x7) gazetede ve düzenli günlük eklerinde sağlıkla ilgili 772 yazı yayınlanmıştır. Sağlık yazılarının % 16'sı gazetelerle birlikte her gün yayınlanan düzenli ekte yer alırken, % 83,4'ü gazetenin kendisinde yer almaktadır. Gazetelerde yayınlanan sağlık ile ilgili yazılar arasında günlük haberler sayıca ilk sıradadır. Tüm yazıların % 45,9'u günlük haber, % 37,0 'si köşe ve serbest yazı, % 16,1'i inceleme veya röportaj, % 1,0'i ise dizi yazı türündedir. Sağlıkla ilgili yazıların, türlerine ve Budd Skor ortalamalarına göre dağılımı **Tablo 1'**de verilmiştir.

Tablo 1: Gazetelerde Yayınlanan Sağlık Yazılarının Türlerine ve Budd Skorlarına Göre Dağılımı

Yazı Türü	n	Budd Skor	
		Ort.±SD*	% 95 GA**
Günlük Haber	354	3,67±2,36	3,42-3,92
Köşe, serbest yazı	286	2,60±1,25	2,45-2,74
İnceleme, Röportaj	124	4,62±2,30	4,21-5,03
Dizi	8	5,25±2,91	2,81-7,68
Toplam	772	3,44±2,14	3,29-3,59

Kruskal-Wallis tek yönlü varyans analizi sonucu $p < 0.01$

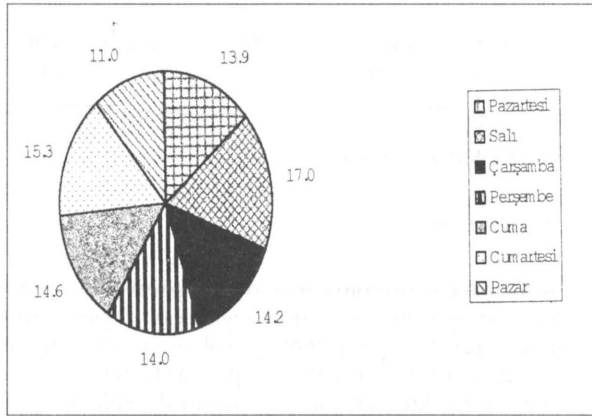
* Standart sapma

** % 95 güven aralığı

Araştırma kapsamına alınan gazetelerde yayınlanan sağlık ile ilgili yazıların toplam Budd skoru ortalamalarının yazı türlerine göre dağılımı Kruskal Wallis Tek Yönlü Anova ile test edildiğinde anlamlı bulunmuştur ($p<0,01$). Dizi yazıları 5,25 ile en yüksek ortalama budd skoruna sahiptir. Köşe ve serbest yazı türleri ise 2,60 ortalama Budd skoru ile en düşük değere sahiptir.

Gazetelerde yayınlanan sağlık yazılarının % 58,7'si fotoğraf içermemekte, % 41,3'ü ise içermektedir. Yazıların % 28,0'i renkli fotoğraf içerirken, % 9,5'inde siyah-beyaz fotoğraf olduğu bulunmuştur. Yazıların haftanın günlerine göre dağılımı **Grafik 1**'de verilmiştir.

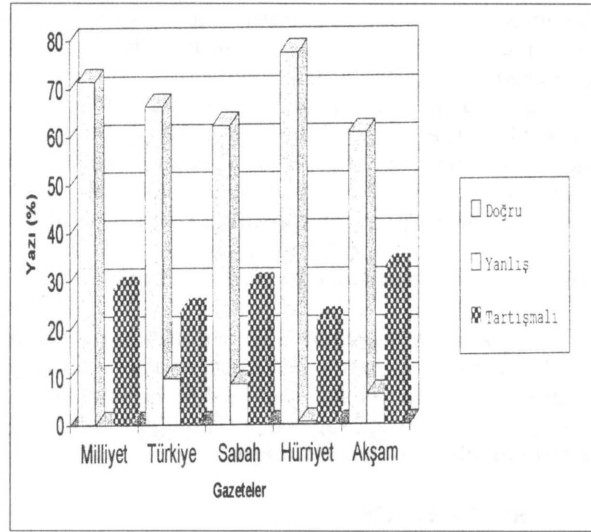
Grafik 1: Araştırmaya Dahil Edilen Gazetelerde Yayınlanan Sağlık Yazılarının Haftanın Günlerine Göre Dağılımı (%)

Gazetelerde yer alan yazıların % 67,4'ünün bilimsel ve tıbbi bilgiler açısından doğru, % 6,0'sının yanlış ve % 26,6'sının tartışmalı olduğu saptanmıştır. Araştırma kapsamına alınan gazetelerdeki sağlık ile ilgili yazıların doğruluğu gazetelere göre anlamlı derecede farklıdır. ($\chi^2=28,66$, $p<0,01$). Bu anlamlılığın en fazla doğru haber, en az tartışmalı haberin yayınlandığı Hürriyet gazetesinden kaynaklandığı saptanmıştır. Diğer dört gazete ara-

sında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($\chi^2=12,53$, $p>0,05$) (**Grafik 2**).

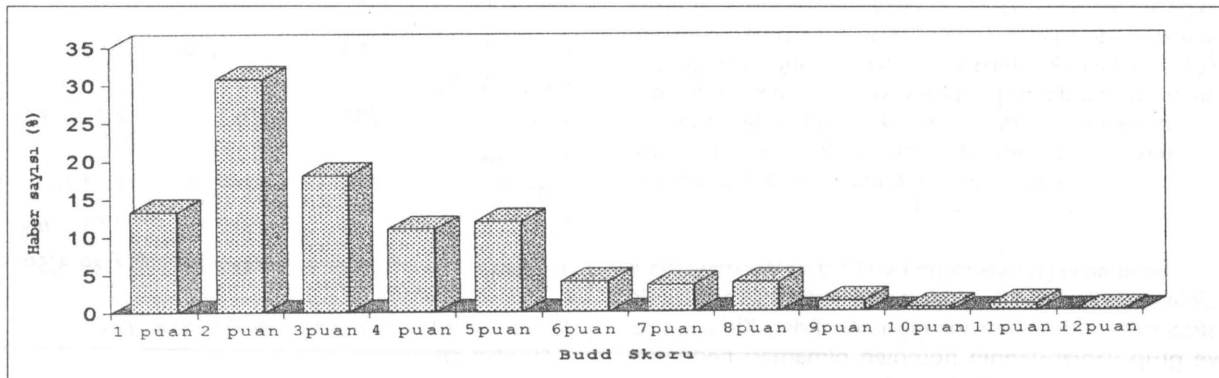
Grafik 2: Araştırma Kapsamına Alınan Gazetelerdeki Sağlık İle İlgili Haberlerin Doğruluk Derecelerinin Gazetelere Göre Dağılımı (%)

Gazetelerde yer alan yazıların toplam Budd skorları incelendiğinde yazıların en fazla iki puan (% 30,8) değerinde olduğu ve 772 yazı içerisinde sadece bir haberin (% 0,1) 12 puan değerinde olduğu görülmüştür (**Grafik3**).

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili yazıların konularına göre dağılımlarının değerlendirilmesi yapıldığında, tüm gazetelerin en çok yer verdiği haberler diğer başlığı altında toplanan magazin ağırlıklı sansasyonel haber olduğu görülmüştür. Budd skor ortalamalarının yazı konularına göre dağılımı Kruskal Wallis tek yönlü Varyans analizi ile test edilmiş ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu ($p<0,01$), "tıp alanındaki yenilikler" ile ilgili yazıların Budd Skoru ortalaması (4,5) en yüksek, "kronik hastalıklar" ile ilgili yazıların ise en düşüktür (2,87) (**Bakınız Tablo 2**).

Grafik 3: Araştırma Kapsamına Alınan Gazetelerde Yayınlanan Sağlık İle İlgili Yazıların Toplam Budd Skorlarının Dağılımları (%)

Tablo2: Gazetelerde Yayınlanan Sağlık Yazılarının Konularına ve Budd Skorlarına Göre Dağılımı

Yazı Konusu	n	%	Ort.±SD*	% 95 GA**
Ana-Çocuk Sağlığı	53	20,5	4,00±2,40	3,33-4,66
Bulaşıcı Hastalıklar	74	14,2	3,62±2,55	3,02-4,21
Kronik Hastalıklar	158	9,6	2,87±1,56	2,63-3,12
Sağlık Kurum ve Hizmetleri	110	8,5	4,04±2,60	3,55-4,53
Ruh Sağlığı	33	6,9	3,54±1,76	2,91-4,17
Alkol-sigara	29	4,3	3,34±1,77	2,66-4,02
Tıp Alanında Yenilikler	66	3,7	4,50±2,30	3,93-5,06
Diğer	249	32,3	3,08±1,91	2,84-3,32
Toplam	772	100,0	3,44±2,14	3,29-3,59

Kruskal-Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi p<0.01

* Standart sapma

** % 95 güven aralığı

Gazetelerde yer alan sağlık yazılarının toplam Budd skoru ortalamalarının her bir gazeteye göre dağılımlarının değerlendirilmesinde, Milliyet gazetesinin en yüksek, Türkiye gazetesinin ise en düşük skora sahip olduğu saptanmıştır. En fazla doğru haber veren Hürriyet gazetesi Budd skoru açısından araştırmaya alınan gazeteler içerisinde 4. sırada yer almıştır.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada tirajı en yüksek beş gazetenin 1995 yılı içerisindeki her ayın ilk haftasına ait yayınlarındaki 772 sağlık haberi yazısı tür, konu, doğruluk derecesi, gazetede kapladığı yer ve fotoğraf içeriği açısından değerlendirilmiştir.

Sağlıkla ilgili yazıların % 16,6'sı düzenli günlük ekte yer almakta ve yazılar % 17 oranında salı günü yayınlanmaktadır. Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada gazete ve eklerinde yer alan sağlık yazılarının % 45,9'unun eklerde yer aldığı saptanmıştır (Pehlivan, E.; 1994). Ancak bu çalışmada hafta sonu, bayram ekleri dahil olmak üzere tüm ekler incelenmiştir. Farklılık bizim çalışmamızda bu tür eklerin değerlendirmeye alınmaması ile açıklanabilir. Bu farklılığın araştırmamızda hafta sonu eklerinin değerlendirilmemesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Yazılarda sayısal olarak "günlük haber"ler ilk sırada olmakla birlikte "dizi" yazılar daha çok yer kaplamaktadır. Bu sonuç başka çalışmalarla uyumludur (Pehlivan, E.; 1994; Erdal, R.; 1994).

Sağlık yazılarındaki bilimsel doğruluğun değerlendirilmesinde yazıların % 67,4' ünün doğru, % 6'sının yanlış ve % 26,6'sının tartışmalı olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar İnönü Üniversitesince yapılan çalışma sonuçları ile uyumludur (Pehlivan, E.; 1994).

Sağlık yazılarının % 30,8'inin Budd skoru ortalaması toplam Budd skorunun 12 üzerinden 2 puan olması ve 772 haber içerisinde yalnızca bir haberin 12 puan almış olması bu yazılara gazete içerisinde verilen önemin diğer yazılardan daha az olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz basının haberlere verdiği öncelik okuyucunun ilgi alanı ile yakından ilgilidir. İnsanların günlük ilgileri arasında sağlık yerine ekonomi, politika, spor ve daha başka heyecanlı, eğlenceli konular öncelikli olabilir. Gazeteler de sonuçta kişilerin beklentileri doğrultusunda haber verdikleri için, sonuçların bu şekilde çıkmış olması doğal görülebilir. Nitekim, sağlık yazıları arasında "tıp alanında yenilikler" in en yüksek Budd skoruna sahip olması buna bağlanabilir. Ancak, geniş halk kesimlerine ulaşan gazetelerin, sağlık gibi önemli bir konuda yanlış ya da abartılı haberden kaçınması gerekir. Bizim araştırmamızda yanlış bilgi oranı düşük bulunmakla birlikte bunun için hiç olması daha uygundur.

Sağlık yazılarına verilen yer ve önem Budd skoru ile değerlendirildiğinde gazeteler arasında farklılıklar olduğu saptanmıştır. En yüksek ortalaması olan Milliyet gazetesinin ortalaması 4,37, en düşük olan gazetenin ise 2,75'dir. Milliyet gazetesi sağlık yazılarına daha geniş yer vermekte, Hürriyet gazetesinin ise tartışmalı ve yanlış haberlere daha az yer verdiği görülmektedir. Öte yandan sayısal olarak sağlık yazılarına en fazla yer veren gazete Türkiye Gazetesi, sağlık haberlerinde fotoğrafa en çok yer veren gazete Sabah gazetesidir.

Araştırmamızda sağlık yazılarının pazar günü yüksek sayıda yayınlanmamasına karşılık (% 11) , bu günde çıkan yazıların Budd skoru ortalamaları 3,92 ile en yüksek değerdedir. Bu sonuç , pazar günü siyaset ve ekonomi haberlerinin daha az yayınlanmasıyla ilişkili olabilir. Hafta sonu politika ve ekonomi dünyasında genellikle durgunluk olmaktadır. Güncel haberlerin azalması nedeniyle, beklemede sakınca bulunmayan sağlık yazılarına hafta sonunda daha geniş yer verilmesi normal, hatta okuyucunun bilgilenmesi açısından çok yerinde sayılabilir.

Ülkemizde sağlık haberciliği giderek uzmanlaşma eğilimi gösteren bir alandır. 1990 yılında kurulan Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği (ESAM) bunun en somut göstergesidir. Bir hekim ya da sağlık personeli açısından gazetelerde yer alan sağlık yazılarının halkın sağlık eğitimine katkıda bulunması arzu edilir ise de özellikle "Haber" kavramının eğitim amacı taşımadığı ortadadır. "Haber", bir şey, genellikle bir olay hakkında alınan ya da verilen ilk bilgi olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, A.; 1981) . Tanımdan da anlaşılacağı gibi özellikle haber türü yazıların temel işlevi, eğitim değil, bilgilenmedir. Ancak gazetelerde verilen sağlıkla ilgili haberlerin okuyucu tarafından yorum-

maksızın geçerli bilgi şeklinde algılanması olasılığı da bulunmaktadır (Güvenç, B.; 1991). Nitekim "zakkum" olayının basında ayrıntılı olarak yer aldığı günlerde tedavi amacıyla zakkum bitkisini kaynatıp ölen insan olmuştur (Hayran, O.; 1994). Bu nedenle sağlık haberciliği ile sağlık yazılarının diğer konulardan farklı ve mutlaka uzman görüşüne dayanan bir yanı olmak zorundadır. Bu konuda uzman muhabirin olmadığı durumda, konunun uzmanı kişiler ile mutlaka görüşülmelidir. Aslında sağlıkla ilgili abartılı haberdan kaynaklanan bir endişe nedeniyle başka ülkelerde olduğu gibi (U.S. Environmental Protection; 1984) ülkemizde de uzmanların gazetecilerle görüşmekten çekindiği gözlenmektedir. Oysa yazı ve haberlerin daha gerçekçi ve bilinçli olabilmesi için aralarındaki iletişimin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

Addiction Research Foundation. (1981), Alcohol, Public Education and Social Policy. Report of the Task Force on Public Education and Social Policy, Toronto, Addiction Research Foundation.

Aksayan S, Hayran O, ve diğ. (1990), "Adolesanlarda Cinsellik Bilgi Düzeyi ve Eğitim Gereksinimleri" Medikal Kadın Doğum Dergisi, 6(3): 176-180.

Black GS. (1991), The attitudinal basis of Drug use-1987 and changing attitudes toward drug use-1988. In Donohew L, Sipher HE, Bukowski WI (ed): Persuasive Communication and Drug Abuse Prevention Hilsdale, NJ: Lawrance Erlbaum Associates, 157-191.

Cohrssen JJ, Covella VT. (1989) Risk Analysis: A Guide to Principles and Methods for Analysing Health and

Envorimental Risks. Washington DC, U.S. Council of Environmental Risks Washington DC, U.S. Council on Environmental Quality.

Erdal R, Dadak Ş, Pekşen Y, Önder Y, Sünter AT. (1994), Basın ve Sağlık Haberleri. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, 12-16 Eylül, Didim.

Güvenç B. (1991), İnsan ve Kültür. 5. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hayran O, Aslantürk F, Aksayan S, Ülgen O. (1993), "Farklı risk gruplarında AIDS'e ilişkin Bilgi ve Düşünceler" Türk Mikrobiyol Cem Derg, 23:60-63.

Hayran O, Batırel H. (1994), "Zakkum Olayı: Bir Vaka Nedeniyle Medya Sağlık İlişkisi" IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, 12-16 Eylül, Didim.

Korkmaz A. (1981), Türkiye'de çağdaş haberleşmenin tarihsel kökleri. G.Ü. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Y.O., Ankara.

Pehlivan E, Genç M, Karaoğlu L. (1994), Günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, 12-16 Eylül, Didim.

U.S. Environmental Protection Agency. (1984), Proposed Guidelines for Carcinogen Risk Assesment. Federal Register 49:46294-46301.

WHO. (1993), Health for All Targets: The Health Policy for Europe (Updated edition September 1991). European Health for All Series No.4, WHO/EURO, Copenhagen, 64.